

General-major
ŽIVOTA PANIĆ

Neki teorijski aspekti strategijskog iznenađenja u savremenim uslovima

Uvodne napomene

Pri razmatranju strategijskog iznenađenja treba imati u vidu tri osnovne činjenice. Prva, skoro svi poznati vojni teoretičari iz raznih epoha bavili su se problemom iznenađenja i formulisali su svoje teorije o iznenađenju. Ta činjenica je evidentna iz dela klasika i savremenih vojnih pisaca. Druga, koja se utvrđuje analizom ratnog iskustva, jeste da se iznenađenje postizalo i primenjivalo u svim minulim ratovima kao sastavni deo ratne veštine. Treća, ogleda se u tome da se i savremene oružane snage pripremaju tako da očuvaju sposobnost iznenadnih dejstava i povećaju mogućnost iznenađenja na svim nivoima ratne veštine. U organizacijskom i tehničkom razvoju savremenih armija posebno se razvijaju oni elementi njihove moći koji povećavaju mogućnost iznenađenja. To su pre svih mobilnost, pokretljivost, udarna i vatrena moć. Osim toga, u doktrinama svih savremenih armija iznenađenje se tretira kao jedan od osnovnih principa ratne veštine i bitan uslov uspeha. To je naročito naglašeno u ratnim doktrinama zemalja koje se inspirišu idejom o munjevitom ratu.

Teorijske rasprave o iznenađenju postoje i u delima najstarijih poznatih vojnih pisaca, počev od Sun Cu Vua (»Veština ratovanja«), pa sve do današnjih dana. Bez pretenzije na iscrpnu analizu teorijskih stavova u vezi sa iznenađenjem ukazujemo samo na neke najznačajnije.

»Sve što je neočekivano ima ogromnog efekta«, smatrao je Fridrih Veliki. Žomini o iznenađenju kaže da je ono važno sredstvo za postizanje nadmoćnosti, dok Klauzevic tvrdi da je iznenađenje lakše postići u taktici nego u strategiji. Ova Klauzeviceva tvrdnja je u osnovi tačna, ali je istorijsko iskustvo pokazalo da je moguće ostvariti i strategijsko iznenađenje.

Napoleon ne samo što je uvažavao značaj iznenađenja već je bio i veliki majstor u njegovoj primeni. Svoje prave namere vešto je skrivao, a putem agenata i štampe slao je lažne informacije o predstojećim akcijama. Pripremanje akcija za njega je bilo veoma važno, jer su baš tu dolazili do izražaja tajnost i lukavstvo. Za razliku od Napoleona, Suvorov je smatrao da brzina izvršenja donetih odluka i sa stanovišta iznenađenja ima prednost nam pripremama.

U poslednje vreme savremena vojna misao se sve više bavi iznenađenjem kao jednim od, kako mnogi vojni teoretičari kažu, osnovnih načela borbenih dejstava taktičkih, operativnih i strategijskih razmera, nastojeći da ukažu na sve njegove aspekte, opasnosti, uzroke i mogućnosti, a i radi iznalaženja odgovarajućih protivmera za njegovo sprečavanje. Intenzivnije istraživanje problema iznenađenja uslovljeno je promenjenim okolnostima. Dok su uslovi za ostvarivanje iznenađenja u minulim ratovima bili ograničeni — uski po prostoru i vremenu, zbog sporog prikupljanja snaga, sporog kretanja i relativno ograničenih ciljeva — danas iznenađenje dobija ogroman značaj, ne samo za početni period rata već za rat u celini, pa i za njegov konačan ishod. Zbog toga problem iznenađenja sve više zaokuplja pažnju i postaje predmetom razmatranja ne samo pojedinih vojnih teoretičara, već i čitavih vojnonaučnih institucija u mnogim zemljama.

Što se tiče druge navedene činjenice, tj. primene iznenađenja u ratnoj praksi, treba reći da istorija ratova obiluje primerima uspešno ostvarenih iznenađenja, kako u početnom periodu, tako i u daljem toku rata, mada dosadašnja iskustva upućuju na zaključak da su mnogo veće mogućnosti da se protivnik iznenadi na početku nego u daljem toku rata. U stvari, početno iznenađenje je u mnogim ratnim slučajevima bilo fatalno za dalji tok i ishod rata, pa je u takvim slučajevima manje važno utvrđivanje odnosa između iznenađenja na početku i u daljem toku rata. Ali, ono što je bitno konstatovati kao istorijsko iskustvo koje ima aktuelno značenje jeste činjenica da su vojskovođe i doktrinari u minulim istorijskim epohama, uprkos tome što su mogućnosti iznenađenja u proteklim ratovima objektivno bile manje nego u savremenim uslovima, pridavali ve-

liki značaj iznenađenju i njime se koristili u svakoj prilici kad je to bilo moguće. Ne ulazeći u detaljniju analizu pojedinih ratova sa stanovišta iznenađenja i ne upuštajući se u dalja istorijska zbivanja, čini se uputnim da se ukaže na neke primere uspešno ostvarenih iznenađenja u najnovijoj istoriji. U tom pogledu najkarakterističniji su primeri iz drugog svetskog rata, naročito postupci hitlerovske Nemačke.

1. Primeri ostvarenog iznenađenja u drugom svetskom ratu

Nemci su u drugom svetskom ratu svoje napade na svaku napadnutu zemlju preduzimali bez objave rata i iznenadno, ostvarujući manji ili veći efekat strategijskog iznenađenja, pri čemu su vešto kombinovali iznenađenje i operativno maskiranje najširih razmera, uključujući tu i oblast politike, diplomatije i ekonomskih odnosa. Napad na Čehoslovačku otpočeo je u momentu kad je Hitler vodio pregovore s predsednikom Čehoslovačke republike Benešom u Berlinu. Poljska je takođe bila iznenađena i to trostruko: prvo, upad nemačkih trupa u Poljsku izvršen je bez objave rata; drugo, Nemci su izvršili munjevit prodor tenkovskim jedinicama, što se inače nije očekivalo, i treće, uspešno su upotrebljeni vazdušni desanti. Iznenađnim dejstvom nemačke avijacije po aerodromima i rejonima protivvazdušne odbrane, celokupno poljsko vazduhoplovstvo bilo je uništeno, može se reći, na zemlji.

Okupiranje Norveške od strane nemačkih oružanih snaga u drugom svetskom ratu je, takođe, lep primer organizovane i iznenadno i brzo izvedene vojne akcije. U stvari, Norveška je okupirana na prepad, tako što su se Nemci iskricali na zapadnu obalu Norveške, uprkos nadmoćnijoj savezničkoj floti, što znači da je bila iznenađena i nespremna za efikasno reagovanje, a zatim su zauzeli važne objekte i omogućili brzo prebacivanje jedinica vazdušnim putem. Norveška nije uspeła da pruži nikakav otpor jer su u roku od nekoliko časova svi vitalni objekti u zemlji bili zauzeti.

Za Francusku se ne bi moglo reći da nije očekivala napad Nemačka. Ona se godinama pripremala da ne bude iznenađena. U tu svrhu je izgrađena i poznata Mažinovljeva linija, koja je veoma mnogo koštala. Uprkos tome Francuzi su doživeli iznenađenje, time što su Nemci uputili svoje glavne oklopne snage preko teško prohodnog terena Ardena, čime su bile izmanevrisane savezničke snage i one na Mažinovljevoj liniji i one u Belgiji. A to operativno iznenađenje,

kao što je poznato, imalo je strategijske posledice — bilo je fatalno za francuske oružane snage.

I Sovjetski Savez je, i pored ogromne teritorije, brojne armije i dosta jakih materijalno-tehničkih sredstava, bio potpuno iznenađen. No to je ostvareno na drugi način. Iako je raspolagao pouzdanim podacima da Hitler priprema napad na Sovjetski Savez, izgleda da je sovjetsko rukovodstvo verovalo u Pakt o nenapadanju zaključen između Sovjetskog Saveza i Nemačke. I mada su Nemci pre toga demonstrirali svoju shemu *blickriga*, sovjetsko vojno rukovodstvo je bilo u izvesnom smislu iznenađeno i načinom upotrebe oružanih snaga Nemačke. To se može zaključiti naročito po nedovoljnoj budnosti vazduhoplovnih snaga na frontu, koje su uglavnom bile uništene na zemlji, i po plićem ešeloniranju operativnih rezervi, koje su sve do bitke za Moskvu bivale zahvaćene oklopnim »kleštima« Nemačka i lišavane mogućnosti reagovanja.

Posle drugog svetskog rata u više lokalnih ratova i vojnih intervencija koje su se u početnoj fazi rata, odnosno intervencije a i kasnije, zasnivali na iznenađenju, agresori su postigli velike početne uspehe.

2. Iznenađenje u ratovima vodenim posle drugog svetskog rata

Treći izraelsko-arapski rat 1967. godine vodio se prema koncepciji »munjevitog rata«. Može se reći da je taj rat Izrael vodio protiv Egipta, Sirije i Jordana sa mnogo više preciznosti i s većom upornošću i inicijativom od svih do tada poznatih ratova te vrste. Osnovni element iznenađenja je bio način upotrebe oružanih snaga. Izraelska avijacija, leteći na malim visinama nad morem iznenada je izvršila prvi masovan udar po aerodromima i za vrlo kratko vreme onesposobila ratno vazduhoplovstvo i protivvazдушnu odbranu Egipta, ostvarivši potpunu nadmoćnost u vazдушnom prostoru i omogućivši svojim brzopokretnim jedinicama da naprave duboke prodore kroz teritoriju Egipta i izbiju na Suecki kanal, bez organizovanijeg otpora oružanih snaga Egipta. U tom ratu Izrael je uspeo da razbije oružane snage Egipta i Sirije lišene vazduhoplovne podrške i okupira teritoriju skoro četiri puta veću od sopstvene.

Slično kao Arapi u ratu 1967. godine, Izrael je u četvrtom arapsko-izraelskom ratu, oktobra 1973. godine, doživeo iznenađenje na sva tri nivoa — strategijskom, operativnom i taktičkom.

Prvi element strategijskog iznenađenja predstavljao je uspešno paralisanje izraelske prednosti u vazдушnom prostoru. Ostvarena je pomoću efikasnog sistema protivvazdušne odbrane na celom ratištu i dejstvom egipatske avijacije po važnim objektima. Drugi element ogledao se u činjenici da je napad izveden iznenadno i brzo (bez obzira na neposredni dodir), pri čemu su se početni ciljevi rata realizovali pre nego što je Izrael mobilisao i uveo u borbu glavne snage kopnene vojske. Treći element iznenađenja sa arapske strane manifestovao se kao neočekivana sposobnost pešadije arapskih armija za samostalnu protivoklopnu borbu i borbu protiv avijacije na malim visinama. S druge strane, Izrael je u daljem toku rata iznenadio Egipćane prodorom oklopnih snaga preko Sueckog kanala kod Slanih jezera, kada se egipatska treća armija praktično našla potpuno odsečena.

Postignuti uspesi egipatske i sirijske armije u toku prvih dana rata bili su rezultat smišljenog iznenađenja, ali odmah nakon tih prvih uspeha došlo je do zastoja i preokreta zbog toga što akcija nije dalje vođena energično i odlučno, što verovatno nije ni bilo u planu arapskih zemalja.

3. Značaj iznenađenja kao strategijskog principa

Opisani primeri nisu iscrpni, ali su dovoljno indikativni za zaključivanje o suštini i značaju iznenađenja koje je ono imalo u vođenju ratova u prošlosti. Pri tome se uzimaju u obzir i saznanja koja su, inače, opštepoznata i koja nije neophodno posebno elaborisati. Na osnovu svega toga moguće je uopštiti nekoliko zaključaka koji se tiču istorijske dimenzije problema o kojem je reč.

1. Istorijski gledano, problem iznenađenja u najopštijem smislu egzistirao je istovremeno u teoriji i praksi. Drugim rečima, iznenađenje kao pojava u ratu opstojala je u ratnoj praksi u svim minulim epohama, zbog čega je i vojna teorija morala njome da se bavi nezaobilazno. To implicira zaključak o indikativnosti sadašnjih teorijskih stavova o iznenađenju za buduću ratnu praksu.

2. Dosadašnja ratna iskustva ukazuju na to da su se različite mogućnosti postizanja iznenađenja, naročito na strategijskom nivou, ispoljavale uglavnom u početnom periodu rata i bile su vezane za poziciju napadača — agresora. Sve donedavno je i većina teoretičara davala prednost agresoru u pogledu ostvarivanja iznenađenja. Međutim, najnovija saznanja do kojih se došlo analizom empirijske

građe, ukazuju na sve veće mogućnosti branioca da raznim merama sprečavanja iznenađenja, u suštini ostvari iznenađenje, postupajući na način koji agresor nije očekivao. Kad je reč o ratu opštenarodnog tipa ta mogućnost, koja je empirijski utvrđena, objašnjava se jednom statističkom zakonitošću, prema kojoj su masovnost događanja i spontanost u uskoj korelativnoj vezi, a to znači da velik broj događaja praktički nije moguće predvideti.

Što se tiče povezanosti iznenađenja za određeni period rata, činjenica je da je do njega najčešće dolazilo u početnom periodu. Malo je primera koji govore da je i u tom periodu dolazilo do potpunog iznenađenja kod jedne od zaraćenih strana. Ono se, uglavnom, odnosilo na pojedine elemente, kao što su: ostvarenje iznenađenja po vremenu, načinu dejstva, izboru mesta, odnosno pravca angažovanja jačih snaga ili upotrebom novih borbenih sredstava.

Zavisno od obima ostvarenog iznenađenja i spremnosti suprotne strane da se uspešno suprotstavi protivniku proizlaze određeni uspesi, odnosno posledice. Početkom drugog svetskog rata, sve zemlje žrtve fašističke Nemačke očekivale su agresiju, pa su i pored toga bile iznenađene. Tome su, pre svega, pogodovala pogrešne procene, zastarela strategijska rešenja, nedovoljne borbene pripreme, neodlučnost u borbenim dejstvima i dr.

Izloženi zaključci izvedeni iz analize zbivanja u bližoj istoriji ratovanja, odavaju izvesnu pravilnost događanja u ratnim dejstvima u pogledu težnje zaraćenih strana da jedna drugu iznenade, na ovaj ili onaj način, i u pogledu objektivnih mogućnosti ostvarivanja iznenađenja. To znači da se radi o zakonomernoj pojavi u ratu, koja se, doduše, ne manifestuje uvek na isti način već zavisno od konkretnih društveno-istorijskih i strategijsko-operativnih uslova.

Razvoj naoružanja i ratne tehnike znatno utiče na mogućnost postizanja iznenađenja. Nemci su, na primer, upravo zahvaljujući razvoju tenka, aviona i radija i na temelju studioznog izučavanja stanja i mogućnosti budućih protivnika izgradili poznatu koncepciju *blitzkrieg*, pomoću koje su postizali iznenađenja i munjevite uspehe. Koristeći se modernom i vrlo razvijenom obaveštajnom mrežom, birali su »žrtvu« i napadali je u trenutku kada je bila najnespremnija. Pored iznenađenja na vojnom planu, Nemci su vrlo često ostvarivali i psihološko iznenađenje, koje se danas koristi u vođenju specijalnog rata. Za razliku od Nemaca, Francuzi su smatrali da dugotrajne pripreme ne mogu ostati neprimećene i zato su potcenjivali značaj iznenađenja.

Ali, mora se istaći da nisu samo tehnička dostignuća uticala na mogućnost postizanja iznenađenja u toku rata, nego i postupci, tj. subjektivna delatnost ljudskog faktora. Ustanak naroda Jugoslavije, koji je počeo u trenutku kada ga okupator nije očekivao, već samom svojom pojavom je bio za njega veliko strategijsko iznenađenje. Vođenjem oslobodilačkog rata na Balkanu, otvoren je novi front koji Nemci nisu planirali. Umesto da im naša zemlja posluži kao baza izvora i popune, ona je, neplanirano, angažovala nekoliko desetina nemačkih divizija, namenjenih za istočni front. I u toku izvođenja dejstava u NOR-u partizanske jedinice priredile su Nemcima brojna iznenađenja operativno-strategijskog značaja. Najbolji primer za to je bitka na Neretvi, kada je dejstvom grupe brigada u pravcu Prozora i rušenjem mosta na Neretvi postignuto iznenađenje koje može da bude obrazac kako se postiže operativno-strategijsko iznenađenje.

S obzirom na značaj iznenađenja, koji mu pridaju sve savremene armije u svetu, razumljivo je što je njegovom izučavanju posvećena ogromna pažnja i što su gledišta o njemu, od završetka drugog svetskog rata do danas, sastavni deo ratnih doktrina svih oružanih snaga. U njima se iznenađenje tretira kao jedan od osnovnih principa strategije i kao preduslov uspeha u ratu. Stoga se i oružane snage modeliraju i opremaju tako da mogu stupiti u dejstvo tako reći trenutno, snažno, brzo i iznenadno. U tom smislu posebno se ističe vazduhoplovna, vazdušnodesantna i oklopno-mehanizovana komponenta, kad je reč o konvencionalnim snagama, odnosno nuklearne strategijske snage u projekcijama opšteg nuklearnog rata. Stvaraju se i dalje usavršavaju posebne snage za brze intervencije ili za brzi razvoj, kako ih na Zapadu nazivaju.

Prema tome, tema o iznenađenju je i za naše oružane snage veoma značajna i aktuelna. Njome se u poslednje vreme bave mnogi naši teoretičari i publicisti. Bez obzira što među njima ima razlika u shvatanjima, zajedničko im je sledeće:

Prvo, problematiku iznenađenja ne shvataju kao predmet interesovanja samo specijalizovanih službi već svih struktura opštenarodne odbrane i društvene samozaštite, posebno na onim strategijsko-operativnim pravcima i rejonima gde se očekuje iznenadno angažovanje agresora. Radi toga se težišno razmatraju pitanja vezana za spremnost oružanih snaga i svih elemenata sistema opštenarodne odbrane i društva u celini u sprečavanju iznenađenja, odnosno u ublažavanju njegovih posledica.

Drugo, u našim dosadašnjim razmatranjima o iznenađenju više je bio izražen aplikativni nego teorijski pristup. Razmatranja su se

pretežno svodila na utvrđivanje mogućnosti ostvarenja jednog od načina iznenađenja i na preduzimanje mera i postupaka, prvenstveno specijalizovanih službi, u otklanjanju namera potencijalnog agresora da nas iznenadi, pa stoga nije bilo lako naći najpogodniji prilaz u teorijskoj obradi tematskog sadržaja koji se odnosi na sprečavanje iznenađenja ili ublažavanje posledica iznenadnog otpočinjanja agresije.

Treće, u dosadašnjoj obradi ove teme težište je dato na moguće ostvarenje iznenađenja u početnom periodu rata, sa najverovatnijim ciljem da se ostvari strategijsko iznenađenje. Međutim, moramo imati u vidu da je moguće da se postigne početno iznenađenje i da se ostvare ciljevi operativnog a ne strategijskog značaja, što bi, razume se, za nas bilo mnogo povoljnije.

Imajući sve do sada rečeno u vidu u ovom članku ćemo pokušati što valjanije da razmotrimo iznenađenje kao vojno-teorijski problem. Prethodno razmatranje koje je obuhvatilo neka istorijska iskustva služi potpunijem utemeljenju iznenađenja kao teorijske teme, a ne kao argumentacija odgovora na glavna teorijska pitanja vezana za ovaj problem.

4. Pojam i vrste iznenađenja

U teoriji i praksi ratne veštine pojam iznenađenja nije do sada potpuno definisan, iako ima više definicija. Kao najpotpuniju smatramo onu koja je data u *Vojnoj enciklopediji*. Prema toj definiciji: »Iznenađenje je neočekivano dejstvo u pogledu vremena, mesta, pravca, načina borbenih postupaka, i upotrebljenih snaga i sredstava, kojima se nastoje onemogućiti ciljevi, planovi i namere neprijatelja i paralisati njegova akcija. Postiže se iznenadnom vojnom, političkom, ekonomskom i psihološko-propagandnom akcijom, primenom najraznovrsnijih oblika borbenih dejstava, novim vrstama oružja i borbenih sredstava, i dr.«*

Zavisno od obima i trajanja, kao i stepena pripremljenosti protivnika da ga spreči, iznenađenje može biti delimično ili potpuno. Delimično iznenađenje je kada se protivnik i pored svih nastojanja ne može zateći nespreman, a potpuno iznenađenje predstavlja stvaranje takve situacije u kojoj se protivnik zatiče potpuno nepripremljen. S obzirom na mogućnost ostvarenja iznenađenja, kao i na po-

* *Vojna enciklopedija*, Drugo izdanje, tom III, str. 731.

sledice koje iz toga proizlaze ili mogu proizaći, ono može biti: strategijsko, operativno i taktičko.

Strategijsko iznenađenje se može ostvariti u početnom periodu rata i u njegovom daljem toku. Postizanje iznenađenja na početku rata ostvaruje se temeljito izvršenim pripremama i tajnošću, a obim i brzina početnog udara imaju za cilj ostvarenje strategijskog uspeha.

Prema tome, strategijsko iznenađenje predstavlja zbir operativnih i taktičkih postupaka, načina dejstva i angažovanja snaga i sredstava u pogledu mesta i vremena upotrebe. Njegove posledice mogu imati presudan uticaj na ishod rata u celini ili pojedine njegove etape, pre svega na ishod početnog perioda rata. Radi postizanja strategijskog iznenađenja na početku rata, agresor mora da preduzima različite mere na političkom, ekonomskom, psihološko-propagandnom i vojnom planu.

Operativno iznenađenje se ostvaruje i u početnom periodu i u daljem toku rata. Postiže se izborom mesta, vremena, načina dejstva i brzinom izvođenja akcija u svim borbenim uslovima. Za postizanje operativnog iznenađenja masovno se koriste nepovoljni uslovi, kao na primer: slaba vidljivost, ispresecano zemljište, naseljena mesta, veći međuprostori, velike šume i drugo. Ovo iznenađenje se javlja kao jedna od etapa strategijskog iznenađenja i u njemu dominira upotreba vazdušnodesantnih jedinica i snaga za vođenje specijalnog rata.

Operativno iznenađenje se planira i izvodi u pripremi i izvođenju operacije, a ostvaruje se primenom jednog ili više neočekivanih operativnih postupaka, kao što su: neočekivani manevar na operativnoj dubini, operacija u pozadini protivnika ili na privremeno zaposednutoj teritoriji i drugi postupci.

Taktičko iznenađenje ostvaruju taktičke jedinice različitim postupcima, izborom mesta, vremena i načina dejstva i brzinom izvođenja. Postiže se u svim borbenim uslovima i taktičkim radnjama. Neočekivani, brzi, smeli i iznenadni taktički postupci u borbi mogu prerasti iz taktičkog u operativno iznenađenje, pri čemu i nominalno slabije snage mogu u povoljnoj situaciji preuzeti inicijativu i ostvariti uspeh. Iako manjeg značaja, taktičko iznenađenje može imati uticaja na tok borbenih dejstava u celini, naročito kada se primenjuje masovno i na različite načine.

U daljem razmatranju problema iznenađenja usredsredićemo pažnju na strategijsko iznenađenje, a ne na operativno i taktičko,

iz dva razloga: prvo, strategijsko iznenađenje bi za nas i našu sposobnost vođenja opštenarodnog odbrambenog rata imalo najteže posledice, pa kao takvo imperativno nameće potrebu njegovog svestranog rasvetljavanja; drugo, relevantni činioци od kojih zavisi strategijsko iznenađenje su teorijski poznatiji od onih koji uslovljavaju operativno i taktičko iznenađenje, pa je stoga i pouzdaniji put njegovog daljeg teorijskog rasvetljavanja.

5. Činioци od kojih zavisi strategijsko iznenađenje

Činioce od kojih zavisi strategijsko iznenađenje uslovno je moguće svrstati u dve grupe. Prva grupa se odnosi na tzv. *spoljni vojni faktor* koji je uslovljen mobilizacijskom i borbenom gotovošću oružanih snaga i njihovom spremnošću da bez dodatne mobilizacije izvrše iznenadnu agresiju na neku zemlju, kao i osetljivošću geostrategijskog položaja zemlje u okviru opšte i regionalne vojno-političke konstelacije. Na tu grupu činilaca načelno nije moguće bilo kako uticati i za duži period oni dosta stabilno deluju. Zato ih je moguće relativno pouzdano analizirati i predviđati njihovo delovanje. Druga grupa činilaca se odnosi na one koji su *unutrašnja stvar* svake zemlje i pripadaju *strategiji priprema za rat i odbranu*. Iako se teorijski može dosta pouzdano unapred znati šta sve spada u ovu grupu činilaca, njihove vrednosti i efekti u eventualnom sprečavanju strategijskog iznenađenja nije moguće sa sigurnošću predvideti. Sigurnijem procenjivanju pripremljenosti zemlje za sprečavanje strategijskog iznenađenja treba da prethodi svestrano empirijsko istraživanje i proveravanje te pripremljenosti po unapred predviđenim indikatorima, što se u našoj istraživačkoj praksi i čini. No, kako se ova druga grupa činilaca odnosi praktično na realizaciju naše celokupne koncepcije opštenarodne odbrane i društvene samozaštite, odnosno na osnovna sistemska rešenja u organizovanju i pripremanju zemlje za opštenarodni odbrambeni rat (čija je intencija pre svega sprečavanje strategijskog iznenađenja, što za temu u celini smatramo izuzetno značajnim), ovom prilikom je iz razumljivih razloga nećemo razmatrati.

Odredićemo prvu grupu činilaca da bismo na teorijskom planu uočili ono što predstavlja objektivnu osnovu savremenih agresivnih doktrina za postizanje strategijskog iznenađenja, i što sa svoje strane utiče na konstituisanje unutrašnjih činilaca koji deluju na sprečavanje iznenađenja.

6. Osnovna pitanja razvoja savremenih oružanih snaga u funkciji postizanja strategijskog iznenađenja

Savremene oružane snage koncipiraju se (razvijaju, organizuju i opremaju) tako da u pogledu većine svojih bitnih karakteristika mogu uspešno da ostvare strategijsko iznenađenje. U prilog toj tezi idu gotovo sve odrednice njihove upotrebe u oružanoj borbi, kao što su: 1) doktrinarna opredeljenja; 2) organizaciono ustrojstvo; 3) tehnička modernizacija.

1. *Doktrinarna opredeljenja.* Savremene armije koje se pripremaju, ili praktično upotrebljavaju, za ostvarivanje globalnih političkih i strategijskih interesa u osnovi svojih načela dejstva imaju doktrinu »munjevitog rata«. Osnovna ideja u konceptu »munjevitog rata« jeste da se u što kraćem vremenu ostvari cilj rata, porazi žrtva agresije i međunarodni politički i pravni poredak i međunarodno javno mnjenje dovedu pred svršen čin. Pri tome agresor nastoji da vojnoj akciji pribavi međunarodno-pravni legalitet pravdajući je namerom odbrane stečenih prava ili potrebom stabilizacije poredaka u zemljama od za njega vitalnog strategijskog interesa. Nije više bitno da li su mu takav poziv uputile snage unutrašnjeg poretka ili je samozvan došao u »pomoć« marionetskom režimu.

Razume se, nije dovoljno ako se na najvišem doktrinarnom planu zagovara doktrina »munjevitog rata«. Njeno oživotvorenje podrazumeva odgovarajuću, i toj osnovnoj ideji primerenu operacionalizaciju doktrine na operativnom i taktičkom nivou. Nekoliko činjenica je dovoljno da vrlo uverljivo ilustruje ovo doktrinarno stanoviše. Tu svakako treba imati u vidu:

a) opredeljenja za izuzetno dinamična dejstva svih nivoa od strategijskog do taktičkog. Može se reći da danas manevar, brzina i iznenadnost dejstava postaju osnovni principi ratne veštine. Neposredan rezultat takvih opredeljenja treba da bude takvo ubrzanje ratnih procesa kakvo ne poznaje dosadašnja teorija rata i ratne veštine;

b) svi oblici savremenih dejstava — strategijske operacije, operacije operativnog značaja i združeni bojevi — postaju izrazito intervidovskog karaktera, što omogućava autonomiju pojedinih operacija za duže vreme i daleko od vlastite teritorije, i što im daje visoki tempo napada, i uopšte veliki zamah i veoma izražen intenzitet dejstava. Sve to dovodi do brzog trošenja ratnih resursa na obe strane;

c) sve izrazitiju ulogu tzv. vertikalnog manevra i učešće vazdušnodesantnih dejstava u strukturi procesa oružane borbe. Može se, zapravo, tvrditi da je većina savremenih vojnih intervencija izvršena vazdušnodesantnim operacijama većih razmera u kombinaciji sa pomorskim i vazduhoplovnim operacijama. Uostalom, u doktrinama savremenih armija učestale su teorije i modeli operacija intervidovskog karaktera poznate pod nazivom »vazdušno-kopnene« ili »pomorsko-vazdušne« bitke, što, nema sumnje, svedoči o veoma naglašenoj dinamici ratnih procesa u budućnosti.

Ovih nekoliko činjenica dovoljno je, nadamo se, da ilustruje tvrdnju da su sve savremene agresivne ratne doktrine usmerene na to da u vojnoj akciji, oružanoj agresiji (i vojnoj intervenciji) postignu strategijsko iznenađenje i da na organizacijskom i tehnološkom planu preduzimaju mere da takvo opredeljenje mogu ostvariti u praksi kada im to bude potrebno.

2. *Organizaciono ustrojstvo* savremenih oružanih snaga, pre svega onih koje su namenjene za ostvarivanje osvajачkih ciljeva globalne politike i strategije svoje zemlje, tako je postavljeno da strategijsko iznenađenje čini sasvim realnom pojavom budućeg rata. Ovu tezu je moguće obrazložiti sledećim činjenicama:

a) u strukturi oružanih snaga postoje u miru potpuno mobilne i najsavremenije opremljene snage tzv. prvog strategijskog ešelona ili, kako se one sve češće zovu, *gotove snage*. Te snage su još u miru izvršile strategijski razvoj, popunjene su ljudstvom i materijalno-tehničkim sredstvima, obučene su i osposobljene da odmah bez obimnije ili bez ikakve domobilizacije mogu izvršiti agresiju na zemlju prema kojoj su razvijene i usmerene;

b) u strukturi oružanih snaga nekih velikih vojnih sila postoje snage koje su prvenstveno namenjene za iznenadne vojne intervencije radi očuvanja stečenih ili osvajanja novih strategijskih pozicija na globalnom i regionalnom planu. To su, kao što je poznato, snage za brze intervencije. One su stalno na takvom stepenu mobilizacijske i borbene gotovosti koji treba da zadovolji zahtev da su u stanju postići strategijsko iznenađenje;

c) skoro svakodnevne vežbovne aktivnosti većine savremenih oružanih snaga omogućavaju dovođenje i stalno držanje pojedinih delova na najvišem stepenu borbene gotovosti i prikrivanje stvarnih priprema za agresiju. Učestalost vežbovnih aktivnosti većih razmera objektivno omogućava postizanje strategijskog iznenađenja;

d) vojne baze kao oslonci za stacioniranje oružanih snaga, neprekidno osmatranje protivnika i prikupljanje podataka radi izbora

najpovoljnijeg momenta za otpočinjanje prvog udara, obezbeđuju povoljne uslove za postizanje strategijskog iznenađenja, ne samo na početku ratnog sukoba već i u njegovom daljem toku;

e) opšta struktura savremenih oružanih snaga i postojanje strategijskih grupacija intervidovskog i interrodovskog sastava koje mogu biti nosioci iznenadnih i dinamičnih ratnih procesa, posebno kada se imaju u vidu karakteristike pojedinih njihovih komponenti, kao što su raketno-nuklearne snage, ratno vazduhoplovstvo, krupne vazdušnodesantne i oklopno-mehanizovane snage, strategijsko iznenađenje u budućem ratu čini realno mogućnom pojavom.

3. *Tehničko-tehnološke pretpostavke* ostvarivanja strategijskog iznenađenja su takve da ga sasvim realno treba očekivati. Tu treba identifikovati nekoliko činjenica.

a) Teorijski se mora pretpostaviti mogućnost takvih tehnoloških prodora koji bi za kratko vreme omogućili uvođenje u operativnu upotrebu nekog ranije nepoznatog sredstva čiji bi učinci prema protivniku mogli izazvati posledice strategijskog značaja. Upotreba takvih sredstava značila bi postizanje strategijskog iznenađenja. Pa i kada se u naučno-tehničkom i tehnološkom pogledu ne bi radilo o potpuno novoj tehnologiji, neočekivano stavljanje u operativnu upotrebu i primena u ratnim dejstvima novih vrsta ili modifikovanih poznatih vrsta oružja objektivno bi značilo ostvarivanje strategijskog iznenađenja.

b) Potencijalni agresori danas raspolažu takvom tehnologijom i tehničkim sistemima pomoću kojih veoma uspešno otkrivaju sve promene, radnje i postupke na teritoriji planirane žrtve agresije pa mogu birati najpovoljnije momenat za agresiju. Mogućnost izbora momenta agresije u trenutku kada je protivnik za to nepripremljen ili se na osnovu stanja koje vlada na njegovoj strani, može zaključiti da nije spreman za uzvratni udar, objektivno znači mogućnost ostvarivanja strategijskog iznenađenja.

c) Najjače vojne sile danas raspolažu oružjima za masovno uništavanje. Iako za njihovu upotrebu imaju razvijene doktrine i strategije, ipak se procenjuje da bi agresija u načelu otpočinjala konvencionalnim snagama i sredstvima. No, u daljoj eskalaciji ratnog sukoba, za slučaj da se ratni proces odvija drastično na štetu jedne od strana u sukobu, moglo bi si dogoditi da ta strana upotrebi nuklearna sredstva i na taj način preokrene situaciju u svoju korist. Bilo bi i to iznenađenje putem neočekivane upotrebe ratnog sredstva strategijske namene.

d) Savremena elektronska tehnika takođe, ako ne neposredno ali svakako posredno, utiče na mogućnost ostvarivanja strategijskog iznenađenja. Informacioni sistemi koji omogućavaju brzu i preciznu obradu svih prispelih informacija, pretpostavka su brzine odlučivanja i brzine reagovanja strategijskog nivoa komandovanja. Ona strana koja u toj oblasti tehnologije i tehnike ima značajnu prednost u stanju je da brzinom dejstava i brzinom reagovanja strategijski iznenadi protivničku stranu.

Pored rečenog, elektronika i elektronska dejstva u smislu ometanja protivnika mogu značajno doprineti postizanju strategijskog iznenađenja. To se, pre svega, postiže paralizanjem protivnikovih borbenih sistema strategijske namene, osobito raketa i ratnog vazduhoplovstva, te sistema rukovođenja i komandovanja ili smanjenjem njihove efikasnosti, čime se prednosti u bitnim elementima odnosa snaga stiču na vlastitoj strani.

*

Kratka prethodna razmatranja strategijskog iznenađenja, pre svega kao teorijskog i doktrinarnog problema i pitanja, uverila su nas da je to jedan od najznačajnijih strategijskih principa svih savremenih strategija i doktrina i da je njegovo ostvarivanje u budućem ratu sasvim realno očekivati. U prilog ovoj tezi — zaključku, govoremnoga doktrinarna načela, organizacijska i tehnička rešenja kojima se sve više odlikuju gotovo sve oružane snage savremenog sveta.

Razume se, problemom strategijskog iznenađenja, i to pre svega sa stanovišta odbrane od njega — njegovog sprečavanja i predupređivanja — mora se baviti i naša vojnoteorijska misao, ali ne apstraktno već sasvim konkretno u kontekstu izloženih činjenica, a to znači da je problem iznenađenja, u prvom redu strategijskog, prvo-razredno praktično pitanje i ono kao takvo mora biti predmet svakodnevne praktične delatnosti u okviru strategije priprema. Štaviše, ono svojim značajem i realnom pretnjom u velikoj meri određuje tu strategiju.